

якого вони можуть черпати «живий елемент».

В опрацюванні цього фольклорного взірця С.Людкевич користується вельми простими засобами в хоровому викладі і значно складнішими – у фортепіанному. Композитор не перенапружує хорові голоси, не переміщає їх у складні регістри, а, навпаки, послуговується ними вправно, використовуючи зручну теситуру, де вони найкраще звучать.

«Розвивайся ти, дубочку» – високохудожній твір. С.Людкевич тонко відчув «природу» народної мелодії. Відштовхуючись від змісту і жанрової природи пісні, композитор опрацював її для триголосого жіночого хору. Поетичну основу наспіву митець трактує в площині фактурної та формотворчої варіантності. Один варіант логічно переходить в інший, наступні куплети сприймаються як новий, вищий етап у драматургії народної пісні.

М.Антонович слушно наголошував: «З кожного його твору [С.Людкевича – І.Б.], великого чи малого, пробивається яскрава й неповторна творча індивідуальність композитора із власним, оригінальним українським обличчям. В кожному його творі відчувається органічна пов'язаність з Україною та українським народом, з його стремліннями, його історією, побутом, з його потребами. Він творив, орієнтуючись на потреби української суспільності, української музичної культури, української нації» [1, 50]. Це твердження сповна суголосне до репрезентованого в статті взірця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович М. Станіслав Людкевич: композитор, музиколог. – Львів, 1998.
2. Булат Т. Питання музично-поетичної єдності в солоспівах С.Людкевича // Творчість С.Людкевича: Збірник статей / Упоряд. М.Загайкевич. – К.: Музична Україна, 1979. – С.54–81.
3. Гоян Я. Про Станіслава Людкевича // Гоян Я. Присвята: Есе. – К., 2001. – С. 59–106.
4. Лисько З. Українські народні мелодії. – Т.ХІ. – Торонто–Нью-Йорк, 1996.
5. Мурзіна О. Напрями відбору і трансформації фольклорного матеріалу в обробках народних пісень С.Людкевича // Творчість С.Людкевича: Збірник статей / Упоряд. М.Загайкевич. – К.: Музична Україна, 1979. – С.117–144.
6. Правдюк О. Українська музична фольклористика. – К.: Наукова думка, 1978.
7. Штундер З. Станіслав Людкевич. Життя і творчість. – Т.1. – Львів: ПП «Бінар», 2005.

Iryna Bermes

CHORAL VARIATIONS BY STANISLAV LYUDKEVYCH (BASED ON THE SONG «ROZVYVAYSYA TY, DUBOCHKU»)

The article deals with the peculiarities of music language in the arrangement of Ukrainian people's song «Rozvyvaysya ty, dubochku».

Key words: arrangement, people's song, composer, music form.

Оксана Дедю

МУЗИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВАЦЛАВА ЖЕВУСЬКОГО В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ КРЕМЕНЕЧЧИНИ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Стаття висвітлює музичну діяльність випускника Кременецького ліцею, відомого мецената та культурно-громадського діяча Вацлава Жевуського в контексті культурних традицій, що були притаманні Кременеччині в першій третині ХІХ ст.

Ключові слова: Кременецький ліцей, Вацлав Жевуський, музична діяльність, пісенна творчість, інструментальне виконавство.

Досліджуючи історію української культури, зокрема її Волинського осередку, в поле зору дослідників все частіше попадають ті імена, які залишили помітний творчий доробок, інтерес до якого з плином літ усе більший і більший. До таких насамперед належить випускник Кременецького ліцею, представник польського княжого роду (припускаємо, що в давніші часи, без сумніву, мав

українське коріння), відомий на той час меценат, культурно-громадський діяч, автор музичних творів Вацлав Жевуський. Ця постать від самого початку привертала увагу багатьох письменників, істориків та краєзнавців. Вацлав Жевуський став своєрідним прообразом неординарної особи, якій були присвячені літературні твори Юліуша Словацького («Дума про Вацлава Жевуського»), Адама Міцкевича («Фарис»), Вінцентія Поля («Гетьман Золотобородий»), Михайла Будзинського («Вацлав Жевуський»). Особа Вацлава Жевуського фігурувала й у наукових працях Юліуша Коссака, Петра Михайловського, Януарія Суходольського, Станіслава Маковського та ін. Однак мало хто із вище перерахованих письменників та науковців більш детально висвітлював його музичну діяльність.

Мета статті – дослідити композиторську творчість випускника Кременецького ліцею, відомого свого часу мецената та культурно-громадського діяча Вацлава Жевуського в контексті культурних традицій, які культивувалися на Кременеччині в першій третині XIX ст.

Досліджуючи культурно-мистецьке життя Кременеччини, зокрема відомого на той час навчального закладу – Кременецького ліцею, неможливо оминати одного з його випускників – Вацлава Жевуського (1785–1831)¹ – надзвичайно колоритну і неординарну постать того часу. Незважаючи на «арабські захоплення» Вацлава Жевуського², він до кінця свого життя був у приятельських стосунках із директором (попечителем) Кременецького ліцею Тадеушом Чацьким. Тому він часто цей навчальний заклад фінансово підтримував і постійно дбав про його розвиток та авторитет. Заслуга Вацлава Жевуського перед своєю alma mater виокремлюється ще й тому, що він постійно підтримував (морально і матеріально) його бідніших учнів та викладачів. У зв'язку з цим у 1805–1830 рр. він час від часу приїжджав з «почетом» козаків до Кременця і затримувався у своєму помешканні (місце знаходження його садиби у Кременці сьогодні не відоме) [3, 143].

Антоній Анжейовський, що був пов'язаний із ліцеєм у час керівництва Тадеуша Чацького, написав у «Щоденниках старого Детьока», що восени 1812 р. Вацлав Жевуський поселився в Кременці і «... великих зусиль докладав для творення людям добра та служінню співвітчизникам» [3, 263]. Все це він робив без гучних слів та публічних констатацій. З цього часу він був постійно пов'язаний із діяльністю Кременецького ліцею, беручи участь у публічних екзаменах та атестаціях учнів. У спогадах колишніх вихованців Кременецького ліцею залишилася інформація про те, що Вацлав Жевуський часто диригував учнівським хором, брав участь у спільних концертних виступах із відомою італійською співачкою Анжелікою Каталані [6, 31].

У 1817–1818 рр. Вацлав Жевуський написав хоровий твір «Реквієм». Він присвятив його пам'ятній даті від дня смерті засновника і багаторічного керівника Кременецького ліцею Тадеуша Чацького. Відомий польський культурно-громадський діяч Антоній Анжейовський у своїх «Щоденниках» згадував про те, як Юзеф Джевецький, Філіп Плятер та Францішек Мальчевський, провідуючи Жевуського, застали його в товаристві відомих на той час музикантів Лензі, Добровольського, Штейна, Таборовського, Теодора Стефанського – виконавців хорового твору Вацлава Жевуського «Реквієм». На жаль, цей твір сьогодні ще не віднайдений, але його масштаб дає підстави стверджувати про неабиякі музичні здібності автора цього твору (Вацлава Жевуського – О.Д.).

У цей же час (1817–1818 рр.) Жевуський також написав вокальний твір «Владислав Варненьчик», що є частиною масштабного поетичного твору «Співи історичні» Юліуша Немцевича [3, 16]. Аналізуючи цей твір, треба зауважити, що Владислав III Варненьчик у 1424–1444 рр. був польським та угорським королем (його в тодішніх польських колах називали Володиславом Уласлом).

¹ Вацлав Жевуський (15.12.1784 – 1831) гербу Кшивада, син Северина Жевуського – коронованого польового гетьмана та Констанції Малгожати з Любомирських, мандрівник, орієнталіст: знавець культури Близького Сходу.

² З молодих років Вацлав Жевуський захоплювався «арабоманією». У Савранському маєтку, розташованому в степу на місці давнього татарського кочовища, розводив арабських коней. Тут він влаштував справжній «Схід» у мініатюрі: побудував житло по-арабськи, зробив на ньому написи з Корану, вирізьблені на камені, тримав у стайнях породистих арабських коней та справжнього бедуїна, спеціально запрошеного на службу. На голові Вацлав Жевуський носив білий тюрбан, а руку обвивала бурштинова вервиця. Часто сидів по-східному, курив тютюн із кальяну та читав Коран.

Владислав III Варненьчик виступив у 1444 р. в похід проти турків і 10 листопада цього ж року його військо зустрілося на полі бою із військом султана Амарута біля м. Варни, що на Балканах, де зазнало жорстокої поразки. Сам король Владислав III загинув у бою. Ця подія стала підставою для написання Вацлавом Жевуським пісні «Владислав Варненьчику».

Był to dzień wiel-ki wCałej Pol-sce glo-sny, Gdy się Ja-giel - le syn pier-wot-ny

to - - - - - dził,

Пісня «Владислав Варненьчику» написана в стилі історичних панегіриків. У ній розповідається про те, як уся Польща святкувала той день, коли у Ягелли (польського короля Ягайла – О.Д.) народився син первісток Владислав.

Аналізуючи мелодику цієї пісні, треба зазначити, що їй характерні закличні інтонації, які фігурують у секстово-квартових скачках (3, 6-7 тт.), та пунктирне ритмічне розгортання мелодії, незважаючи на її вузький діапазон (обсяг сексти). Власне закличність спостерігається у ході по стійких ступенях зверху вниз, що вказує на інструментальний спосіб музичного мислення автора цієї пісні. Усі вищеназвані складові надають пісні патріотичного звучання, що підтверджується вольовим та прославним характером. До речі, пісня записана в тональності E-dur.

Вацлав Жевуський перебував три роки на Сході (у Дамаску та Царгороді). Там він проводив етнографічні та археологічні спостереження, збирав старовинні рукописи, викупляв рідкісні скульптурні вироби (до речі, в дарунок для княжни Чарторийської він привіз статую Ніуби).

Враження від подорожі до Саудівської Аравії Вацлав Жевуський описав французькою мовою в щоденниках під назвою «Табун стриножених коней». До речі, у 1927 р. «Бібліотека Народова», що у Варшаві, придбала цей манускрипт, де він знаходиться й сьогодні. До нього входить понад 400 кольорових рисунків, які є джерелом дослідження арабської традиційної народної культури та звичаїв, що в цілому має велику вартість і для автохтонного населення Близького Сходу. Серед зібраних Вацлавом Жевуським матеріалів зустрічаються й нотні записи, які фіксують бедуїнську традиційну народну музику (до речі, сьогодні цим записам уже більше 200 років). Фрагмент цього рукопису в перекладі польською мовою опублікував Теофіл Рутковський у польському часописі «Бібліотека Варшавська» у 1866 р. Крім цього, Жевуський також видав нотатки, що мають назву «Подорож до Пальміри» (1821 р.). Все це стало підставою для заснування першого в Європі Інституту орієнтальних досліджень.

Після завершення мандрівок по Близькому Сходу Вацлав Жевуський повернувся на Кременеччину. Він деякий час проживав у м. Кременці, дотримуючись у своєму побуті близькосхідних традицій: одягався по-арабськи, читав Коран, стіни його будинку були розписані арабськими ієрогліфами тощо.

У своєму кременецькому будинку, що на вулиці Огородовій, Вацлав Жевуський розпочав активну роботу з пропаганди культурно-мистецького життя. Організовував мистецькі вечори для кременецької еліти. Найпоказовішими серед них були концерти відомої італійської співачки Анжеліки Каталані, з якою він співав дуетом відомі оперні та камерні твори, за що отримав визнання – іменний годинник.

Через активну діяльність у культурно-мистецькому житті Кременеччини кандидатура Вацлава Жевуського поряд з кандидатурою Філіпа Плятера після смерті Тадеуша Чацького була висунена на заміщення посади керівника Кременецького ліцею [5, 202–203]. Хоча Адам Чарторийський (тодішній куратор Волинських навчальних закладів) затвердив на цю посаду Філіпа Плятера, це не

означало, що надзвичайні здібності Жевуського, зокрема його вміння гуртувати навколо себе передову мистецьку інтелігенцію, не були визнані князем Чарторийським. У Кременці Вацлав Жевуський написав романси з супроводом фортепіано та духовні хорові твори (останні час від часу виконувалися у ліцейному костелі).

Твір Вацлава Жевуського «Всемогутній Господи» репрезентує сакральну музику. Він написаний композитором у формі релігійного прославлення Господа Вседержителя – Ісуса Христа. Цей твір призначався для виконання під час святкових та недільних богослужінь (дослівний переклад цього твору такий: «Всемогутній Господи, вічний Боже. Хто Твоїми діяннями дивуватись може, хто – розумові, яким створена безмежна Земля»). Треба зауважити, що слова для цього твору написав відомий польський поет Ян Кохановський.

Wszecz - moc - ny Pa - nie wie - ku - i - sty Bo - ze, ktoz sie Twym
 6 sprą - wom wy - dzi - wo - wac mo - że? Kto ro - zu - mo - wi, kto - rym nie - znie -
 12 rzo - na Zie - mia stwo - rzo - na, zie - mia stwo - rzo - na?

Твір має церковно-прославний характер (оспівуються діяння Сина Божого – Ісуса Христа). Він написаний у жанрі церковного гімну. Це відчутно у чотиридольному метрі, з чітким поступальним ритмом та побожно-хвалебним характером. Твір написаний для двоголосого однорідного виконання, де чітко відбувається чергування терцієво-секстових ходів з тимчасовими відхиленнями в тональності першого ступеня споріднення (2-3, 7-8 тт.). Тональність твору Ees–dur, що підкреслює світлий божественний характер цього твору.

Цікавою у творчому доробку Вацлава Жевуського виявилася пісня-романс «Вірджинія», написана, мабуть, під час його перебування на Близькому Сході. На жаль, автор словесного тексту не вказаний у рукописі, але, за нашими спостереженнями, він, мабуть, також належить Жевуському. Твір, ймовірно, біографічний (розповідає про розлуку автора із коханою дівчиною (кухаркою Вірджинією), яку він залишив далеко від себе і вже ніколи не зустрине її, а лише довіку тужитиме за нею).

Пісня написана в тональності фа мінор. Вона представляє жанр міської пісні-романсу. Форма твору – проста двочастинна із кодою. Перша частина – це простий період, що складається з чотирьох речень, останнє з яких завершується V ступенем, що є своєрідним модулюючим переходом у паралельну тональність – Ля бемоль мажор. У другій частині (періоді) лише перше речення зберігає тональність Ля бемоль мажор, а наступне через ввідний VII ступінь (до речі, підвищений) повертає розвиток мелодичної лінії знову в початкуючу (основну) тональність фа мінор. Пісня має чотиритактову коду, написану в стилі оперної каденції-фіоритури – складного технічного пасажу (зустрічаються секстольно-септимальні групети). У даному разі передусім відчувається аналогія з ліричною традицією вокалізації деяких прикінцевих складенот.

Незважаючи на жанр пісні-романсу, тут переважає пунктирний ритм, що укладений у чотиридольний метр. Такого роду ритмічне становлення дещо нарочито відтворює тужливий характер твору. Він здебільшого споріднений із ліро-епічними моделями, зокрема з баладними чи навіть з історичними піснями (до речі, це більш природна стихія автора, ніж власне лірична, оскільки Жевуський кохався в козаччині, зокрема він часто представлявся козацьким отаманом, пропагандистом

козацьких музичних традицій тощо).

Музичний супровід пісні «Вірджинія» в основному написаний в стилі тогочасної епохи. Він має фігуративний характер, хоча в другій частині, зокрема в третьому та четвертому реченнях, композитор використовує акордові поєднання, які переважно драматизують твір, надають йому емоційного забарвлення. Саме закінчення пісні знову позначене фігуративним акомпанементом. Такого роду музичний супровід в цілому відтворює тогочасну традицію міського музикування на салонних інструментах (у даному разі на фортепіано).

Деякий інший жанр представляє твір «Дует C-dur», написаний для сопрано, мандоліни і фортепіано (останній інструмент виконує акомпануючу функцію). Він написаний у жвавому темпі, відповідно й радісному, танцювальному характері.

Пісню «Дует C-dur» композитор, найімовірніше, написав на власний текст. Він розповідає про момент радості, що приносить будь-який святковий день з участю пані Шарлоти (коханої жінки Вацлава Жевуського).

Цей твір на відміну від попередніх має наскрізну форму, хоча на композиційному рівні відчувається двочастинність. Якщо перших 44 такти витримані у жвавому темпі полькового характеру, то наступні 24 мають більш стриманий оповідальний настрій. Тут ритмічний малюнок більш згущений, часто з'являються половинні тривалості, що мають діалогічний характер.

Треба зауважити, що автор дуету користується тональною змінністю. Тут відбуваються відхилення в тональності соль мажор та в ля мінор із підвищеними VI та VII ступенями. Через те твір набуває динамічного та граціозного характеру.

Акомпанемент у творі «Дует C-dur» як звичайно має акордовий виклад і разом з мелодичною лінією вдало доповнює один одного, що створює загальну ейфорію радості. У деяких місцях басова партія акомпанементу має конфігуративний виклад, що сприяє ефективнішому танцювальному колориту.

Такого роду пісні танцювального характеру – характерне явище для салонної міської культури, оскільки воно повною мірою відтворює ансамблеві форми музикування (твір написаний для сопранового голосу, мандоліни та фортепіано, що є типовою формою музикування в салонах на початку XIX ст.) До речі, зберігся й авторський переклад цього твору для жіночого дуету (сопрано й альт), що підсилює рамки ансамблевого музикування.

Арабський стиль життя Вацлава Жевуського у м. Кременці надихнув його на написання музичних творів та поезій на відповідну тематику. Серед них і музичні твори на арабські мотиви – «Рефлексії над руїнами Пальміри» та поема «Оксана» [7, 272–273].

Після перебудови маєтку в м. Саврані, що у Східному Поділлі, Вацлав Жевуський взявся за написання нових музичних творів. У цей час він називає себе отаманом Ревухою, оскільки він сформував при своєму дворі загін козаків. Саме в цей період Вацлав Жевуський відкрив у своєму маєтку школу для лірників, торбаністів та бандуристів. У його маєтку впродовж деякого часу перебував відомий у першій половині XIX ст. українсько-польський музикант-інструменталіст, композитор та поет Тимко Падура. Вацлав Жевуський разом з ним та каноніком Яном Комарницьким склали пісні та думи про козаків-низовиків.

Сучасний український краєзнавець В.Капустін стверджує [2], що музику на слова Тимка Падури та Яна Комарницького «За Сибіром сонце сходить» (про Кармелюка) написав саме Вацлав Жевуський, який захоплювався постаттю подільського народного героя, заступника скривджених Устима Кармелюка. З цього приводу ми можемо констатувати, що це лише припущення, оскільки в рукописних фондах не віднайдено власноручного автографа Вацлава Жевуського або інших документів (списку його праць), які б засвідчували, що пісня «За Сибіром сонце сходить» дійсно належить Вацлаву Жевуському.

У нарадах при підготовці польського Листопадового повстання 1831 р. за незалежність активну участь брав і Вацлав Жевуський. Шляхта з Південного Поділля виставила два полки, що склалися з кільканадцяти ескадронів. П'ятий із них, що нараховував 200 козаків, був сформований за кошт отамана Ревухи (до речі, він сам ним і керував). У похідній пісні козаки співали: «Гей, коза-

че, в Божий час. Вже голосить в церкві дзвін. Кому слава мила з вас, за проклятим навздогін!»). У запеклому бою з російською армією біля Дашева (нині село на Вінниччині) 14 травня 1831 р. Вацлав Жевуський загинув при загадкових обставинах [7, 272–273].

Отже, музична діяльність Вацлава Жевуського стала помітним явищем у культурно-мистецькому житті не лише Кременеччини першої третини ХІХ ст., але й усього українського краю. Своїм змістовим наповненням вона розкрила ті прагнення передової інтелігенції, якими захоплювалися у цей час романтично настроєні митці. Це насамперед стосується творів історичної тематики, церковно-канонічного співу, пісень-романсів, а також інструментальних композицій, які активно культивувалися в панських маєтках. Все це відповідно вплинуло й на творення музичних композицій, що стали основою тогочасної культурно-мистецької орієнтації, скерованої на виникнення професійної музики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белза І. Історія польської музичної культури. – Москва, 1957. – 2 т.С. 16.
2. Капустін В. Зоря вічності // Кримська світлиця – 2008. – 3 травня. – №18.
3. Andzejowski A. Ramoty Starego Detiuka o Wolyniu /Wyd. i przedmowa opatrzył F. Rawita-Gawronski. Marst: Warszawa, Poznan, Lublin, Lodz, Lwow. – Wilno, 1914–1921. – Т.1–3. – С. 263.
4. Makowsky Stanislaw. Waclaw Rzewuski-Krzemieniecki Bohater Dumy...Słowackiego // ІV міжнародна зустріч науковців 31 серпня – 5 вересня 2007 р. – Перемишль, 2008. – С.143
5. Hosick Ferdinand. Juliusz Slowacki. Biografia psychologiczna. – Krakow–Warszawa: Naklad Gebethnera I Wolffa, 1897.– Т.І. – С. 202-203.
6. Iwanejko M. Maria Szymanowska. – Kraków, 1959.
7. Słownik Krzemieńczan 1805-1832, / wstęp i opracowanie hasel Wojciech Piotrowski, recenzent: prof. zw. nauk hum. Piotr Zbikowski. – Akademia Swietokrzyska im. Jana Kochanowskiego w Kielcach Filia w Piotrkowie Trybunalskim. – Piotrkow Trybunalski. – 2005. – S. 272-273.

Oxana Dedyu

VATSLAV ZHEVUSKY'S MUSIC ACTIVITY IN THE CONTEXT OF CULTURAL TRADITIONS OF KREMENETS' REGION IN THE 1ST HALF OF THE 20TH CENTURY

The article reveals V.Zhevusky's music activity in the context of cultural traditions of Kremenets' region in the 1st half of the 20th century. V.Zhevusky graduated from Kremenets' Liceum and at that time was known as maecenas and cultural and public figure.

Key words: Kremenets' Liceum, Vatslav Zhevusky, music activity, song creation, instrumental fulfillment.

Уляна Молчко

З ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ БАРВІНСЬКОГО: ЛИСТИ ДО КОША УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ

У статті вперше розглядаються та публікуються листи Василя Барвінського до Коша Українських Січових Стрільців.

Ключові слова: В. Барвінський, Н. Гіряк, листи, концерт, українські січові стрільці.

У 2008 році вся мистецька громадськість вшанувала 120-ту річницю від дня народження фундатора національної культури Василя Барвінського (1888-1963). До історії української музики він увійшов як композитор, піаніст, музичний критик, педагог, диригент, культурно-освітній діяч, організатор мистецького життя Галичини.

Епістолярній спадщині Василя Барвінського, як і всьому його творчому надбанню, в роки тоталітарного сталінського режиму завдано непоправної шкоди. У процесі розвитку сучасної національної культури все більшої ваги набувають віднайдені та опубліковані листи митця, що висвітлюють різні аспекти його життя. Тільки деякі з них є опублікованими завдяки пошуковій роботі на-